

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ СИБЛІНГОВОГО СИМПТОМОКОМПЛЕКСУ ЯК ЧИННИКА НЕВРОТИЧНИХ РОЗЛАДІВ ОСОБИСТОСТІ

Кудріна Т.С., Корнієнко О.Ю.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена дослідженню структурних особливостей сиблінгового симптомокомплексу. Визначений їх вплив на міру вираженості невротичних станів особистості. Представлені результати емпіричного дослідження неврозогенних структур сиблінгового симптомокомплексу. Виокремлені його компенсаторні властивості. Адаптовано методіку дослідження братсько-сестринських відносин.

Ключові слова: сиблінговий симптомокомплекс, сиблінгові позиції, невротичні стани, рівень невротизації, властивості особистості.

Постановка проблеми. Питання про вплив особливостей особистості, обумовлених сиблінговою позицією [7], на рівень вираженості невротичних станів, залишається недостатньо вивченим у сучасній психологічній літературі. У зв'язку з цим виникає необхідність наукового підтвердження наявності вказаного впливу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У ряді психологічних досліджень отримані дані про важливу роль сиблінгових позицій у формуванні певних індивідуально-психологічних особливостей людини [8], однак не представлено цілісної моделі впливу сиблінгової позиції на них. На наш погляд, для вирішення даного завдання, виникає необхідність розгляду феномена сиблінгової позиції як своєрідного симптомокомплексу. Грунтуючись на принципі системно – синергетичного вивчення особистості [1], інтегрованого розгляду зовнішніх і внутрішніх факторів її формування (Б. М. Ананьєв, В. С. Мерлін, В. М. Мясіцев, Ю. Г. Фролова, І. В. Єршова-Бабенко), підходах до концептуалізації симптомокомплексу як інтроєктів, персоніфікації відносин особистості (Г. С. Салліван, К. Г. Юнг, В. М. Мясіцев, В. С. Мерлін, А. Адлер, О. С. Кочарян), розгляді сиблінгових відносин у системі взаємозв'язків з іншими факторами формування особистості (Bank L., Patterson G.R., Reid J.B., Bowen M., Brody Buhrmester D., Daniels D., Plomin R., Furman W., Lanthier R. P., Baham M. E.), розроблено концептуальну модель сиблінгового симптомокомплексу.

Сиблінговий симптомокомплекс – складноструктурована система психологічних властивостей (психодинамічних, особистісних і соціально – психологічних), обумовлених соціально – демографічними та сімейними особливостями функціонування холодно сиблінгів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Результати проведеного нами пілотажного дослідження показали, що кожна сиблінгова позиція обумовлює специфічну структуру психологічних властивостей, а також значно впливає на міру вираженості невротичних станів особистості. Черговим етапом нашого дослідження стало не лише емпіричне підтвердження зазначених результатів, а й побудова більш повної моделі сиблінгового симптомокомплексу як чинника невротичних розладів особистості для кожної сиблінгової позиції.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз впливу структурних особливостей сиблінгового симптомокомплексу на міру вираженості невротичних станів особистості та рівень її невротизації.

Вклад основного матеріалу. У зв'язку з відсутністю розроблених або адаптованих в Україні методик з вивчення сиблінгових відносин у доросло-

му віці нами була адаптована методика Братсько – сестринський опитувальник (The Brother-Sister Questionnaire; S.A. Graham-Bermann, S.E. Culter). Методика має 4 шкали: рівень емпатії, підтримання меж, схожості та примусу в сиблінгових відносинах. За даними авторів методики, вона є надійним і валідним інструментом для вивчення сиблінгових відносин, що і визначило вибір нами саме її [9].

На етапі адаптації методики була сформована вибірка зі 157 дорослих сиблінгів віком 18-40 років. Дослідження проводилося в 2 етапи з інтервалом у три місяці.

Аналіз надійності методики здійснювався за допомогою критерію α -Кронбаха. Методика має рівень надійності $\alpha = 0,7$, що дозволяє говорити про достатню узгодженість пунктів тесту.

Надійність рівних частин тесту підраховувалася за допомогою коефіцієнта Спірмена-Брауна ($N_1 = 18, N_2 = 17$), який дорівнює 0,75, що є достатнім показником внутрішньої узгодженості тесту. Коефіцієнт надійності α -Кронбаха для кожної частини тесту дещо знижується ($\alpha = 0,53$), так як узгодженість нижче при розщепленні завдань.

Ретестова надійність вказує на значиму і значну кореляцію між вимірами (0,6 – 0,8), що говорить про достатню стійкість методики. Більш конкретно: для шкали Емпатія $r = 0,6$; для шкали Підтримання Меж $r = 0,8$; для шкали Схожість (Спільність) $r = 0,6$; для шкали Примус $r = 0,7$ (при $p \geq 0,01$ для всіх шкал).

Коефіцієнт дискримінації дельта Фергюсона для кожного пункту методики лежить в межах $\delta = 0,5-0,8$, що відповідає психодіагностичним нормам.

На користь достатньо високої очевидної валідності методики свідчать наступні дані. Так, 88% респондентів припустили, що опитувальник вимірює особливості відносин між братами і сестрами. Інші 12% вважають її метою вимірювання особливостей між близькими людьми, внутрішньосімейних стосунків, що певним чином входить в предмет дослідження даної методики. В цілому, можна стверджувати, що методика має високу очевидну валідність.

Вимірювання конструктної валідності методики Братсько-сестринський опитувальник є проблематичним, оскільки методики, що вимірюють релевантний конструкт, нам невідомі. Тому для перевірки тенденції у феномені, вимірюваному даною методикою, ми скористалися Методикою діагностики міжособистісних відносин Л. М. Собчик (ДМО) [4]. Кореляційний аналіз показників шкал дозволив визначити, що показники шкали Емпатія позитивно корелюють з такими показниками шкал ДМО, як: відповідально-альтруїстичний тип міжособистісних відносин ($r = 0,3, p \geq 0,01$) і висока самооцінка ($r = 0,3, p \geq 0,01$). Показники шкали Підтримання Меж позитивно корелюють з такими показниками

ДМО, як: підозрілість і незалежно-домінуючий тип міжособистісних відносин ($r = 0,23, p \geq 0,01$). Показники шкали Схожість корелюють з показниками емоційної напруженості ($r = 0,23, p \geq 0,01$). Показники шкали Примус негативно корелюють з показниками самоконтролю ($r = -0,15, p \geq 0,05$).

Зважаючи на отримані дані, кореляції показників шкал відображають лише тенденцію методики вимірювати те, на що вона націлена. Тому її конструктивна валідність потребує уточнення.

Розподіл показників за шкалами відповідає нормальному (з урахуванням показників асиметрії та ексцесу (від -1 до +1), а також критерію Колмогорова-Смирнова ($p \leq 0,05$)).

Спиралючись на прийнятні показники різних видів надійності, дискримінативності пунктів тесту, очевидної валідності і незначні, але значущі, рівні конструктивної валідності, вважаємо за можливе використання адаптованої методики в нашому дослідженні.

У ньому взяли участь 331 досліджуваній віком від 18 до 40 років, з них – 101 чоловік і 230 жінок.

З метою перевірки впливу побічних змінних були враховані: досліджувані, сиблінги яких – не рідні, а зведені; мали місце смерті сиблінгів; батьки яких розлучені; ситуація проживання сиблінга (живе один, з батьками, зі співмешканцем, з чоловіком або дружиною), вік досліджуваного. Контролю підлягав вплив цих змінних на міру вираженості тих чи інших особистісних властивостей, невротичних станів.

Методики дослідження: 1) для виявлення особистісних та соціально-психологічних властивостей сиблінгового симптомокомплексу – Багатофакторний особистісний опитувальник Р. Кетела [2]; Методика діагностики міжособистісних відносин Л. М. Собчик; 2) для вивчення особливостей сиблінгових відносин – Братсько-сестринський опитувальник (The Brother-Sister Questionnaire; S. A. Graham-Bermann, S.E. Culter). 3) для виявлення рівня невротизації та міри вираженості невротичних станів – Клінічний опитувальник для виявлення та оцінки невротичних станів К. К. Яхіна та Д. М. Менделевича [3], Методика діагностики рівня невротизації Л.І. Васермана [6], Методика «Невротичні риси особистості» Л. І. Васермана, Б. В. Іовлева, К. Р. Червінської [5].

Одним із завдань нашого дослідження стало встановлення комплексу соціально-психологічних, особистісних і психодинамічних властивостей, на які впливають елементи соціально-демографічного та сімейного рівня сиблінгового симптомокомплексу. Для виконання цього завдання нами виокремлені основні чинники та їх градації, які є індикаторами соціально-демографічного та сімейного рівня сиблінгового симптомокомплексу:

1. Сиблінгова позиція (сформована взаємодією порядку народження, статі, статі сиблінга).
2. Різниця у віці між сиблінгами (1-3, 4-7, 8-15 років).
3. Кількість дітей у сім'ї (один, двоє, троє).
4. Порядок народження батька (єдиний, перший, другий, третій).
5. Порядок народження матері (єдина, перша, друга, третя).
6. Стать сиблінга батька (немає сиблінга, брат, сестра).
7. Стать сиблінга матері (немає сиблінга, брат, сестра).

Для операціоналізації конструкту «сиблінговий симптомокомплекс» необхідно встановити типи міжособистісних відносин, систему характеристик сиблінгових відносин, особистісних і невротичних

властивостей, обумовлених елементами його соціально-демографічного та сімейного рівня.

Результати оброблялися за допомогою однофакторного аналізу та обчислення критерію Фішера. Потім порівнювалися середні показники всіх психологічних властивостей, обумовлених сиблінговою позицією, шляхом підрахунку критерію Тьюкі (метод Post Hoc). Отримані дані були систематизовані для кожної сиблінгової позиції.

Перевірена та підтверджена гіпотеза про те, що сиблінгові симптомокомплекси значимо відрізняються від симптомокомплексів єдиних дітей ($p \geq 0,05$). Розглянемо характеристики кожного симптомокомплексу, визначеного сиблінговою позицією.

Молодший брат брата (ББ). Низький рівень емпатії в сиблінгових відносинах; незалежно-домінуючого, прямолінійно-агресивного, недовірливо-скептичного, покійно-сором'язливого типу міжособистісних відносин; самооцінки; невротичного контролю поведінки, іпохондричності, афективної нестійкості. Високий рівень примусу в сиблінгових відносинах; відповідально-альтруїстичного типу міжособистісних відносин; довірливості, розслабленості; соціальної неадаптивності, соціальної та пізнавальної активності.

Старший брат брата (Бб). Низький рівень нормативності поведінки. Високий рівень емпатії, підтримки меж у сиблінгових відносинах; незалежно-домінуючого, прямолінійно-агресивного, недовірливо-скептичного, покійно-сором'язливого типу міжособистісних відносин; реалізму, підозрілості, дипломатичності, самооцінки, емоційної напруженості.

Молодший брат сестри (БС). Низький рівень незалежно-домінуючого типу міжособистісних відносин; самооцінки; афективної нестійкості, соціальної неадаптивності. Високий рівень підтримки меж та емпатії в сиблінгових відносинах; прямолінійності, розслабленості та спокою, замкнутості, несміливості; пізнавальної і соціальної пасивності, невротичного контролю поведінки, іпохондричності.

Старша сестра брата (Сб). Низький рівень незалежно-домінуючого, прямолінійно-агресивного типу міжособистісних відносин; підтримання меж і примусу у відносинах із сиблінгом. Високий рівень схожості, емпатії в сиблінгових відносинах; недовірливо-скептичного, покійно-сором'язливого типу міжособистісних відносин; дипломатичності, емоційної напруженості, самооцінки, комунікабельності, сміливості, радикалізму; афективної нестійкості, пізнавальної і соціальної пасивності.

Старший брат сестри (Бс). Низький рівень незалежно-домінуючого, відповідально-альтруїстичного типу міжособистісних відносин; підтримання меж і примусу в сиблінгових відносинах; соціальної неадаптивності, інтровертованої спрямованості особистості. Високий рівень емпатії в сиблінгових відносинах; недовірливо-скептичного, покійно-сором'язливого типу міжособистісних відносин; дипломатичності, емоційної напруженості, самооцінки, комунікабельності, нормативності поведінки, радикалізму; афективної нестійкості, пізнавальної і соціальної пасивності, невротичного контролю поведінки, іпохондричності.

Молодша сестра брата (сБ). Низький рівень незалежно-домінуючого, прямолінійно-агресивного, недовірливо-скептичного, залежно-слухняного типу міжособистісних відносин; підтримання меж у сиблінгових відносинах; соціальної неадаптивності. Високий рівень емпатії в сиблінгових відносинах; чутливості і самооцінки; невротичного контролю поведінки, пізнавальної і соціальної пасивності.

Старша сестра сестри (Сс). Низький рівень примусу в сиблінгових відносинах; незалежно-домінуючого типу міжособистісних відносин; соціальної неадаптивності. Високий рівень підтримання меж та емпатії; залежно-слухняного, покійно-сором'язливого, недовірливо-скептичного, відповідально-альтруїстичного типу міжособистісних відносин; чутливості, тривожності, радикалізму, комунікабельності, емоційної напруженості, нормативності поведінки, самооцінки; невротичного контролю поведінки, пізнавальної і соціальної пасивності.

Молодша сестра сестри (сС). Низький рівень підтримання меж і примусу, високий рівень емпатії в сиблінгових відносинах; незалежно-домінуючого, прямолінійно-агресивного, недовірливо-скептичного типу міжособистісних відносин; іпохондричності, соціальної неадаптивності. Високий рівень самооцінки, довірливості, розслабленості; покійно-сором'язливого типу міжособистісних відносин, пізнавальної і соціальної пасивності.

Єдині дочки (0с). Низький рівень незалежно-домінуючого, прямолінійно-агресивного типу міжособистісних відносин; інтровертованої спрямованості особистості, соціальної неадаптивності. Високий рівень недовірливо-скептичного, покійно-сором'язливого типу міжособистісних відносин; дипломатичності, емоційної напруженості, самооцінки, комунікабельності, радикалізму, нормативності поведінки, емоційної стабільності, чутливості, підозрливості, мрійливості; пізнавальної та соціальної пасивності, невротичного контролю поведінки.

Єдині сини (0б). Низький рівень пізнавальної та соціальної пасивності, іпохондричності. Висока самооцінка, мрійливість, самоконтроль, емоційна напруженість.

Нами було проаналізовано вплив інших елементів соціально-демографічного і системного рівня сиблінгового симптомокомплексу на різні психологічні властивості. Виявлено такі значущі впливи.

Порядок народження. Перші діти більш афективно нестійкі і прямолінійно-агресивні, ніж другі. Вони більш соціально неадаптивні, ніж єдині. Перші діти відчують вищу емпатію і нижчий примус у сиблінгових відносинах, ніж другі і треті.

Другі діти мають більш низький рівень самооцінки, владно-лідуючого типу міжособистісних відносин. Вони більш замкнені, уступливі, емоційно нестабільні, несформовані, прямолінійні, спокійні, консервативні, конформні, імпульсивні, ніж досліджувані інших порядків народження. У других дітей нижчий рівень нормативності поведінки, недовірливо-скептичного, незалежно-домінуючого, слухняно-сором'язливого типу міжособистісних відносин, ніж у перших і єдиних дітей.

Єдині діти більш чутливі і мрійливі, ніж перші і другі; більше підозрілі, ніж другі.

Треті діти відчують більше порушення особистісних меж, ніж перші і другі. Треті діти і перші мають більш низький рівень абстрактного мислення, ніж єдині і другі.

Різниця у віці:

- 1-3 роки: Досліджувані з такою різницею у віці з братом чи сестрою мають низький рівень недовірливо-скептичного типу міжособистісної взаємодії, невротичного контролю поведінки; високий рівень схожості у сиблінгових відносинах.

- 4-7 років – високий рівень невротичного контролю поведінки.

- 8 ... років – низький рівень схожості у відносинах із сиблінгом, іпохондричності; високий рівень недовірливо-скептичного типу міжособистісної взаємодії.

Кількість дітей в сім'ї. Єдина дитина, у порівнянні з тими, в яких є сиблінг, має вищий рівень дипломатичності, емоційної напруженості, самооцінки, комунікабельності, радикалізму, нормативності поведінки, емоційної стабільності, чутливості, підозрливості, мрійливості.

Порядок народження батька:

- Відсутній сиблінг – його діти матимуть високий рівень незалежно-домінуючого типу міжособистісних відносин, в порівнянні з тими, в яких у батька є сиблінг.

- Перший – його діти матимуть низьку комунікабельність.

- Другий – його діти матимуть високу комунікабельність, низьку самооцінку.

- Третій – його діти матимуть високу самооцінку.

Порядок народження матері. Якщо сиблінг відсутній, її діти матимуть високий рівень незалежно-домінуючого, прямолінійно-агресивного, недовірливо-скептичного типу міжособистісних відносин, ніж у випадку наявності в матері брата чи сестри.

Стать сиблінга матері. Якщо сиблінг відсутній, її діти матимуть високий рівень незалежно-домінуючого, недовірливо-скептичного типу міжособистісних відносин; високий невротичний контроль поведінки, ніж у випадку наявності в неї брата чи сестри.

Стать сиблінга батька. Якщо сиблінг відсутній, його діти матимуть низький рівень тривожності, ніж у випадку наявності сиблінга.

Також ми перевірили вплив побічних і супутніх змінних на різні психологічні властивості, обумовлені сиблінговою позицією. Встановлено наступне.

Вікова категорія досліджуваного значно впливає на особистісні властивості і деякі типи міжособистісних відносин. Досліджувані у віці 31-40 років оцінюють підтримання меж із сиблінгами нижче, ніж досліджувані 25-30 років. Виявлена значуща різниця між вираженістю особистісних властивостей і типом міжособистісних відносин. Так, досліджувані юнацького віку мали значущо більш високі показники за всіма властивостями, запропонованими опитувальником Р. Кеттела, і за всіма типами міжособистісних відносин.

Сімейний стан досліджуваного (чи є він у шлюбі, чи ні) не впливає на вираженість психологічних властивостей особистості, але детальний розгляд ситуації проживання (один, з батьками, з чоловіком або дружиною, зі співмешканцем) впливає на оцінку окремих особистісних властивостей і характеристик сиблінгових відносин.

За такими факторами, як різниця у віці між сиблінгами і сімейна ситуація, значущих відмінностей у показниках невротичних рис особистості не виявлено.

Таким чином, необхідно враховувати показник ситуації проживання та віковий діапазон досліджуваних як коваріату.

Основною гіпотезою нашого дослідження є наступна: структурні особливості сиблінгового симптомокомплексу впливають на міру вираженості невротичних станів і рівень невротизації особистості. Для підтвердження даної гіпотези розглянемо вплив системних (соціально-демографічних та сімейних) елементів сиблінгового симптомокомплексу на міру вираженості невротичних станів особистості та рівень її невротизації.

Виявлено значущий ($p < 0,05$) вплив сиблінгових позицій на показник вегетативних порушень. Низький рівень здоров'я за шкалою вегетативних порушень – у старших сестер сестер.

Не виявлено значущого впливу сиблінгових позицій на інші невротичні стани (обсесивно-фобічні порушення, істеричний тип реагування, тривогу,

астенію невротичну депресію) та рівень невротизації. Тому розглянемо вплив окремих елементів системного рівня сиблінгового симптомокомплексу (порядку народження, віку, статі досліджуваного, статі сиблінга досліджуваного, порядку народження батька та матері, статі сиблінга батька та матері досліджуваного), а також їх взаємодії на міру вираженості невротичних станів.

Такі елементи сиблінгового симптомокомплексу, як стать сиблінга, порядок народження матері, стать сиблінга батька значущо не впливають на міру вираженості невротичних станів.

Порядок народження значущо ($p \leq 0,05$) впливає на міру вираженості вегетативних, obsесивно-фобічних порушень, рівень невротизації. У перших дітей значущо менш виражений хворобливий характер істеричного типу реагування, obsесивно-фобічних порушень, вегетативних розладів, ніж у других. Але у других більш високий рівень невротизації, ніж у третіх. А у третіх дітей більш виражений хворобливий характер істеричного типу реагування.

Стать досліджуваного значущо ($p \leq 0,05$) впливає на міру вираженості вегетативних порушень, тривоги, астенії. Жінки імовірноше, ніж чоловіки, будуть мати більш виражений хворобливий характер вегетативних порушень, тривоги і астенії.

Кількість дітей в сім'ї значущо ($p \leq 0,05$) впливає на вираженість вегетативних порушень. У єдиних дітей менш виражений хворобливий характер вегетативних порушень, ніж у дітей, у сім'ях яких троє і більше дітей.

Порядок народження батька значущо ($p \leq 0,05$) впливає на міру вираженості невротичної депресії у його дітей. У дітей, батько яких народився третім, буде більш вираженим хворобливий характер невротичної депресії.

Виявлено вплив таких взаємопов'язаних елементів сиблінгового симптомокомплексу на рівень невротичних станів, як:

1. На міру вираженості вегетативних порушень, астенії, істеричного типу реагування значущо ($p \leq 0,05$) впливає взаємодія факторів – сиблінгова позиція і порядок народження батька.

2. На міру вираженості obsесивно-фобічних порушень, депресії, тривоги значущо ($p \leq 0,05$) впливає взаємодія факторів – сиблінгова позиція і діапазон різниці у віці досліджуваного.

Таким чином, не лише окремі елементи симптомокомплексу можуть визначати вираженість невротизації, але і їх взаємодія.

За допомогою регресійних моделей визначені неврозогенні і компенсаторні психологічні властивості, які підвищують і знижують міру вираженості невротичних станів та рівень невротизації в рамках симптомокомплексу відповідно.

Для молодших братів братів (ББ) неврозогенними властивостями є: низький рівень самооцінки (для тривоги), емпатії в сиблінгових відносинах; висока пізнавальна та соціальна активність, емоційна нестабільність, прямолінійність. Компенсаторними – низький рівень афективної нестійкості, недовірливо-скептичного, покірно-сором'язливого, прямолінійно-агресивного типу міжособистісних відносин, іпохондричності, розслабленості, самооцінки (для вегетативних порушень).

Для старших братів братів (Бб) неврозогенними є властивості: високий рівень недовірливо-скептичного, прямолінійно-агресивного типу міжособистісних відносин, напруженість, підозрілість, самооцінки (для вегетативних порушень), соціальної неадаптивності. Компенсаторними – емпатія в сиблінгових відносинах, реалізм, дипломатичність,

підтримання меж у відносинах з сиблінгом, практичність, висока самооцінка (для тривоги).

Для молодших братів сестер (БС) неврозогенними є властивості: низька самооцінка (для тривоги); високий рівень прямолінійності, емоційної нестабільності. Компенсаторними – замкненість (для obsесивно-фобічних порушень), розслабленість, практичність, емпатія в сиблінгових відносинах; низький рівень афективної нестійкості, незалежно-домінуючого типу міжособистісних відносин, соціальної неадаптивності; високий рівень підтримки меж із сиблінгом, пізнавальної і соціальної пасивності.

Для старших сестер братів (Сб) неврозогенними є властивості: високий рівень афективної нестійкості, недовірливо-скептичного типу міжособистісних відносин, комунікабельності (для obsесивно-фобічних порушень), схожості в сиблінгових відносинах, напруженості, емоційної нестабільності, самооцінки (для вегетативних порушень). Компенсаторними – високий рівень сміливості, дипломатичності, самооцінки (для тривоги), комунікабельності (для невротичної депресії), емпатії в сиблінгових відносинах, пізнавальної і соціальної пасивності; низький рівень прямолінійно-агресивного і незалежно-домінуючого типу міжособистісних відносин.

Для старших братів сестер (Бс) неврозогенними властивостями є: високий рівень недовірливо-скептичного типу міжособистісних відносин, соціальної неадаптивності, емоційної нестабільності; прямолінійності, пізнавальної та соціальної активності; низький рівень самооцінки (для тривоги), комунікабельності. Компенсаторними – низький рівень афективної нестійкості, іпохондричності, незалежно-домінуючого, відповідально-альтруїстичного типу міжособистісних відносин, самооцінки (для вегетативних порушень); розслабленість, емпатія в сиблінгових відносинах; високий рівень інтровертованої спрямованості.

Для молодших сестер братів (сБ) неврозогенними властивостями є: високий рівень чутливості, самооцінки (для вегетативних порушень), прямолінійності, емоційної нестабільності. Компенсаторними – низький рівень соціальної неадаптивності, прямолінійно-агресивного, недовірливо-скептичного, залежно-слухняного типу міжособистісних відносин; розслабленість, практичність, довірливість; високий рівень підтримки меж та емпатії із сиблінгом.

Для старших сестер сестер (Сс) неврозогенними є властивості: високий рівень недовірливо-скептичного, залежно-слухняного типу міжособистісних відносин, чутливості і тривожності, напруженості, комунікабельності (для obsесивно-фобічних порушень). Компенсаторними – високий рівень самооцінки (для тривоги), комунікабельності (для невротичної депресії), пізнавальної і соціальної пасивності; низький рівень соціальної неадаптивності; емпатія в сиблінгових відносинах.

Для молодших сестер сестер (сС) неврозогенними є властивості: низький рівень підтримки меж із сиблінгом; високий рівень прямолінійності, емоційної нестабільності, самооцінки (для вегетативних порушень). Компенсаторними – низький рівень іпохондричності, недовірливо-скептичного, прямолінійно-агресивного типу міжособистісних відносин; розслабленість, довірливість, емпатія в сиблінгових відносинах; високий рівень пізнавальної та соціальної пасивності, самооцінки (для тривоги).

Встановлено, що на рівень невротизації значущо ($p \leq 0,05$) впливає порядок народження індивіда. Так, високий рівень тривожності та недовірливо-скептичного типу міжособистісних відносин підви-

щують рівень невротизації, а високий рівень самооцінки, емоційної стабільності, емпатії в сиблінгових відносинах його знижує.

Перші діти мають нижчий рівень такої невротизованості властивості, як тривожність, а також вищий рівень компенсаторних властивостей – самооцінки, емоційної стабільності, емпатії в сиблінгових відносинах, ніж другі діти. Однак у них вищий рівень такої невротизованості властивості, як недовірливо-скептичний тип міжособистісних відносин, через що у перших дітей – високий рівень невротизації.

Другі діти мають більш високий рівень такої невротизованості властивості, як тривожність, а також низький рівень компенсаторних властивостей – емоційної стабільності, емпатії в сиблінгових відносинах. Водночас, другі діти мають нижчий рівень такої невротизованості властивості, як недовірливо-скептичний тип міжособистісних відносин. Загалом, у других дітей найбільш високий рівень невротизації.

У *єдиних дітей* немає такого компенсаторного фактору, як емпатія в сиблінгових відносинах, проте емоційна стабільність і самооцінка у них вища, ніж у сиблінгів. Рівень таких невротизованих властивостей, як недовірливо-скептичний тип міжособистісних відносин – нижчий, ніж у перших дітей, а рівень тривожності – нижчий, ніж у других.

Треті діти мають середні показники невротизованих та компенсаторних властивостей, в порівнянні з досліджуваними іншими порядків народження.

Таким чином, треті та єдині діти мають найбільш низький рівень невротизації, адже невротизовані та компенсаторні властивості у них виражені на середньому рівні.

Рис. 1. Середні показники рівня невротизації у підгрупах досліджуваних за порядком їх народження

Джерело: розроблено авторами

Список літератури:

- Бевзенко Л. Д. Соціальна самоорганізація. Синергетическа парадигма: можливості соціальних інтерпретацій / Л. Д. Бевзенко. – К.: Інститут соціології НАН України, 2002. – 437 с.
- Капустина А. Н. Многофакторная личностная методика Р. Кеттелла / А. Н. Капустина. – СПб.: Речь, 2001. – 112 с.
- Менделевич В. Д. Клиническая и медицинская психология: Практическое руководство / В. Д. Менделевич. – М.: Медпресс, 1998. – 592 с.
- Собчик Л. Н. Диагностика межличностных отношений. Модифицированный вариант интерперсональной диагностики Т. Лири // Методы психологической диагностики / Л. Н. Собчик. – М.: МКЦ ГУ по труду и социальным вопросам Мосгорисполкома, 1990. – 48 с.
- Червинская К. Р. Психологическая диагностика невротических черт личности. Методические рекомендации / Л. И. Вассерман, Б. В. Иовлев, К. Р. Червинская, О. Ю. Щелкова. – СПб.: НИПНИ им. В. М. Бехтерева, 2003. – 29 с.
- Шкала для психологической экспрессдиагностики уровня невротизации (УН): Пособие для врачей и психологов / Под ред Л. И. Вассермана. – СПб.: 1999.
- Toman W. Family constellation: its effects on personality and social behavior. – Springer Pub. Co., 1976 – 333 p.
- Sulloway F. Technical report on a vote-counting meta-analysis of the birth order literature (1940-1999) // <http://www.sulloway.org/metaanalysis.html>. – Accessed 10 August, 2006.

9. Graham-Bermann S. A., Cutler S. E. The Brother-Sister Questionnaire: Psychometric assessment and discrimination of well-functioning from dysfunctional relationships // Journal of Family Psychology. – 1994. – Vol. 8. – № 2. – С. 224–238.

Кудрина Т.С., Корниенко О.Ю.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

СТРУКТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ СИБЛИНГОВОГО СИМПТОМОКОМПЛЕКСА КАК ФАКТОР НЕВРОТИЧЕСКИХ РАССТРОЙСТВ ЛИЧНОСТИ

Аннотация

Статья посвящена исследованию структурных особенностей сиблингового симптомокомплекса. Рассмотрено их влияние на уровень выраженности невротических состояний личности. Представлены результаты эмпирического исследования невротизированных структур сиблингового симптомокомплекса. Определены его компенсаторные свойства. Адаптирована методика исследования братско-сестринских отношений.

Ключевые слова: сиблинговый симптомокомплекс, сиблинговая позиция, невротические состояния, уровень невротизации, свойства личности.

Kudrina T.S., Korniienko O.Y.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

STRUCTURAL FEATURES OF SIBLING SYMPTOM COMPLEX AS A FACTOR OF NEUROTIC DISORDERS OF THE PERSONALITY

Summary

The article gives a description of the structural features of sibling symptom complex. Major focus is placed on its effect on the level of neurotization and neurotic states. The author analyzes the results of empirical study of the neurotic structural features of the sibling symptom complex. Its compensatory features are also noted. The methodology of brother-sister relations was adapted.

Keywords: sibling symptom complex, sibling position, level of neurotization, neuroticism, personal traits.